

סיכום ומהלך השיעור

השיחה: חלק כ' שיחה א' לפרשת ויחי

הערה למוסר השיעור:

מסקנת השיחה דידן קשורה לשיחה בעיון שלמדנו בפרשת דברים תשע"ה (חכ"ט שיחה ג'). אמנם יש בשיחה הזאת הרבה חידושים, להסביר רצון יעקב אבינו לגלות את הקץ וההוראה שבזה לדורנו העכשווי.

השיחה מיוסדת על שיחת עשרה בטבת תשמ"א, ובשבת שלאח"ז – ויחי תשמ"א – שנת "הקהל את העם". עיקר שיחת עשרה בטבת היא על הסבר השייכות דצום זה לשנת הקהל. בסוף השיחה, הרבי התחיל את הביאור שבשיחה דידן. בשבת ויחי שלאח"ז, הסביר הרבי את עיקר ביאור שיחה דידן, בהרחבה יתירה. ב' השיחות נמצאות במדור "הוספות", וכדאי ללמוד, ובפרט בשנת הקהל.

הקדמה: בפרשתנו, יעקב מכנס את ילדיו כדי לברך אותם ולהגיד להם דברי מוסר אחרונים לפני הליכתו לעולם האמת. בתחילת דבריו, יעקב רצה להגיד להם את תאריך קץ הגלות, הזמן בו יבוא משיח צדקנו, אלא שמן השמים מנעו ממנו למסור מידע זה. תכלית השיעור היום להסביר למה רצה יעקב לגלות הקץ, ובעיקר, מהי ההוראה לדורנו זה: האם תפקידנו להרעיש עולמות ולחפש מתי כבר נצא מהגלות, או שאין זה מתפקידנו לעיין בדברים האלה, וצריכים רק לחכות בסבלנות שהקב"ה יחליט שהגיע הזמן?

מקור 1: על הפסוק בפרשתנו "וַיִּקְרָא יַעֲקֹב, אֶל-בְּנָיו; וַיֹּאמֶר, הֲאֶסְפֹּה וְאֶגִּידָה לָכֶם, אֵת אֲשֶׁר-יִקְרָא אֶתְכֶם, בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים", ואיתא בגמרא¹: "ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין² ונסתלקה ממנו שכינה".

מקור 2: צריך ביאור: איזו תועלת חשב יעקב להשיג באמצעות גילוי הקץ? האם רצה לגלות להם שהמשיח יבוא (היום!) בעוד 3300 שנה? ... אדרבה: אילו היו בני-ישראל יודעים שהקץ יתארך כל-כך - היה הדבר מביא אותם לידי ייאוש ונמיכות רוח, כך שלא היה בכך תועלת אלא נזק!³

והנה, על השאלה הזאת עונה בפירוש יפה תואר על המדרש, שאכן, יעקב רצה לגלות קץ זה רק לבניו, וזאת מכיון ש"בני יעקב צדיקים היו", והיה בטוח בהם שגם אם ידעו שהקץ יהיה בעוד אלפי שנים, מ"מ לא ישוב מאחרי ה"י". כך חשב יעקב. אלא שהקב"ה לא רצה בכך, כדי שמידע זה "לא יִדַע לבאים אחריהם" (שלא יהיו צדיקים כבני יעקב), ויתאשו מהגאולה כשישמעו שתבוא בזמן כה רחוק. כך מפרש היפה תואר ההוא-אמינא דיעקב אבינו.

אלא, שפירוש זה אינו מיושב כ"כ, מפני ב' טעמים:
(א) החשש ש"יִדַע לבאים אחריהם" הוא דבר פשוט ביותר שיעקב היה צריך לחשוב עליו. והרי ידוע הכלל המובא בגמרא ש"חברך - חברא אית ליה, וחברא דחברך - חברא אית ליה", וא"כ, ברור שהמידע בטח יעבור סוף סוף לשאר העם⁴.
(ב) שאילה עיקרית: מה חשב יעקב בתחילה כשרצה לגלות להם תאריך כה רחוק בעוד אלפי שנים?! איזו טובה ותועלת היה יכול גילוי הקץ להצמיח ל"בניו", אשר מחמתה "ביקש [והתאמץ כ"כ] יעקב לגלות לבניו קץ הימין?"

מקור 3: נשאלת ג"כ השאילה: מה קרה אצל יעקב אבינו אחרי שרצה לגלות הקץ ומן השמים רצו למנעו בכך: האם העלימו הקץ לגמרי גם ממנו, או שמן השמים רק אסרו ליעקב לגלות התאריך, אבל יעקב בעצמו, עדיין ידע התאריך? הנה, כשמעיינים בדברי המדרש "בא לגלות להם את הקץ ונתכסה ממנו" משמע שהקץ נתכסה גם מיעקב, משא"כ מפירוש יפה תואר "הכיר [יעקב] שאינו חפץ [הקב"ה] בגילוי הסוד", משמע שנאסר ליעקב רק לגלות הסוד⁵. וצריך ביאור: למה, לדעת המדרש, הוצרך להסתיר מידע הקץ מיעקב עצמו? הרי הקב"ה יכול ("באותו מחיר") למנוע מיעקב לגלות את הקץ לבניו, וזהו! למה להעלים סתם גם מיעקב?

מכל זה⁶ מובן, ש - הן גילוי הקץ והן העלם הקץ, שניהם יכולים בתיאוריה להביא תועלת לישראל (בעבודתם הרוחנית), ולכן יעקב בחר בתועלת שבפרסום הקץ. אלא, שבפועל, הקב"ה החליט, שיש יותר תועלת בזמן זה - בהעלם הקץ יותר מבגילוי, וכדלקמן.

מקור 4: והביאור בזה: כוונת יעקב היתה לגלות לבניו תאריך יציאת מצרים כתאריך הגאולה, בהסבירו להם, שאם יהיו ראויים לכך - תבוא הגאולה השלמה יחד עם יציאת מצרים. וכפי שמפרש הזוהר על הפסוק בשירת הים "תִּבְאֵמוּ וְתִטְעֲמוּ בְּהַר נְחֹלְתָהּ,

¹ הפירוש הזה הובא – בוורציות שונות – בגמרא, במדרש וברש"י כאן. בהמשך השיחה נתייחס לחילוקי הלשון בין מקורות אלה.

² ע"פ דניאל יב, יג: "וְאֵתָהּ לֶךְ לֶקֶץ וְתִנּוּחַ וְתַעֲמֵד לְגִרְלֶךָ לֶקֶץ הַיָּמִין". רש"י: לֶקֶץ הַיָּמִין - כמו באחרית הימים ואין לפרש הימין לשון יד הימנית... בפירוש רש"י בפרשתנו, לא מזכיר כלל הלשון "הימין", ועיין בחלק י' שיחת ויחי ב', שמסביר בטוב טעם למה רש"י לא רצה להיכנס לפרט זה שאינו נוגע לפשט הפסוק וכו'.

³ בכלי יקר כאן מפרש שאכן, זהו הטעם למה לא נתנו ליעקב לגלות את תאריך הקץ. אלא ששואל הרבי בהערה 4 בשיחה (וכדלקמן בפנים השיחה): מה חשב יעקב בהתחלה? האם לא חשב שאם יאמרו למישהו שמישהו מגיע בעוד 3300 שנה לא יתייאש?! מהו בכלל ההיגיון שבזה?

⁴ ובפרט בימינו, שרואים באיזה מהירות עובר המידע ברשתות החברתיות וקבוצות וואצאפ "פרטיות" ודומיהן... אין כזה דבר "משהו סודי"...

⁵ היפה תואר הוא פירוש על המדרש, ואינו יכול לחלוק על המדרש... אמנם, הוא מתבסס על משל המובא בהמשך המדרש: "דבר אחר: משל לאוהבו של מלך שהיה נפנה מן העולם, והיו בניו סובבין את מטתו אמר להם בואו ואגלה לכם מסטורין של מלך, תלה עיניו והביט במלך אמר להם הוי זהירין בכבודו של מלך, כך יעקב אבינו תלה עיניו וראה שכינה עומדת על גביו אמר להם הוי זהירין בכבודו של הקדוש ברוך הוא". היפה תואר הבין מהמשל הזה, שזו דעה שניה במדרש, שיעקב אכן הבין שלא טוב לגלות המידע, אבל עצם המידע לא נסתר ממנו.

⁶ מעצם ב' השאלות ששאלנו: למה יעקב רצה לגלות הקץ, ולמה הקב"ה העלים הקץ גם ממנו. היינו שהיה רצון וכוונה שונה אצל הקב"ה ואצל יעקב.

מִכּוֹן לְשִׁבְתָּךְ פְּעֻלָּתָהּ ה'", שאילו זכו בני ישראל, כבר בעת יציאת מצרים היה הקב"ה מביא אותם לבית המקדש הנבנה ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו ("פְּעֻלָּתָהּ"). ומכיון שבבניין הנבנה ע"י הקב"ה, לא שייך בו שום חורבן וגלות⁷, א"כ זוהי הגאולה הסופית! והגם שבני ישראל ידעו כבר מזמן אברהם אבינו (בברית בית הבתרים) שגלות מצרים תיארך רק "אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה... וְאַחֲרַי כֵּן יֵצְאוּ בְּרַכְשׁ גְּדוֹל", וא"כ מה רצה יעקב לחדש להם? מ"מ, לא ידעו בהכרח שיציאת מצרים יכולה להיות גם הגאולה הסופית. ולכן, מטרת יעקב בגילוי זה היתה כדי לעודד אותם לשמור על מצבם הרוחני הנעלה ולהיזהר מכל חטא, כדי שיציאת מצרים תהי' אכן הגאולה הסופית, ולא תידחה הגאולה הסופית מפני חטאיהם של ישראל (כפי שאכן אירע לבסוף).

מקור 5: אלא שנשאלת בכל זאת השאלה: הרי מזמן הסתלקות יעקב עד יציאת מצרים נשאר עדיין 200 שנה, והרי חיי אדם לא אורכים יותר מ-120 שנה⁸... וא"כ, הדור השומע כעת מיעקב יוכל ליפול בעצבות בידעו שהגאולה לא תבוא בימיו. והביאור בזה, ובהקדים: דהנה, בנבואות הגאולה נאמר: "אֲנִי ה' - בְּעֵתָהּ אֶחְיֶשְׁנָה", ושאלת הגמרא שלכאורה הפסוק סותר את עצמו: האם המשיח יבוא בזמנו ("בְּעֵתָהּ") או בתהליך מזורז ("אֶחְיֶשְׁנָה")? ועונה הגמרא: "זכו - אֶחְיֶשְׁנָה, לא זכו - בְּעֵתָהּ". ועפ"ז, רצה יעקב להודיע הקץ לבניו, כדי שיבינו שישנו קץ מיועד בעוד כ-200 שנה, לזמן יציאת מצרים, אלא שיש בכוחם להחיש ולהקדים אותו למתי שירצו על-ידי מאמץ נוסף בעבודתם. וזה היתה התועלת שרצה יעקב להשיג בגילוי הקץ⁹. כעת שהבנו התועלת שבגילוי הקץ, יש להבין, איזה תועלת ישנה בהעלם הקץ, ועד שהקב"ה החליט שתועלת זו יותר טובה.

מקור 6: והביאור בזה: אמנם אילו גילה יעקב לבניו את הקץ, ייתכן שהם היו מתאמצים לזרז את הגאולה, ואכן היתה באה מוקדם יותר. אך, במקרה כזה לא היתה עבודתם שלמה, מאחר שהגורם לעבודתם היה גילוי הקץ שהגיע מלמעלה¹⁰, ואילו עבודת ה' שלמה היא דוקא כשהאדם עובד את ה' בכוחותיו שלו¹¹ (מכיון ש"אדם רוצה בקב שלו מתשעה קבין של חברו"¹²)¹³.

מקור 7: הסיבה לכך שיעקב מצדו לא התחשב בטעם זה (חשיבות ה"קב שלו"), וביקש לגלות את הקץ: יעקב עצמו היה, מבחינת דרגתו הרוחנית, בעולם האצילות - דרגה שבה הושלמה כבר העבודה, והוא סבר שגם בניו עומדים בדרגה זו. ולפי זה תתבאר מחלוקת בין הגמרא למדרש כאן - אם הקץ נעלם גם מיעקב עצמו, או נמנע ממנו רק גילוי הקץ לבניו: לדעת המדרש הקץ נעלם גם מיעקב עצמו, כדי שגם יעקב יכיר במעלת עבודתם של בני-ישראל בכוחות עצמם; אך לדעת הגמרא לא היה צורך בכך, שכן יעקב עצמו זכה כבר לשלמות זו קודם לכן.

מקור 8: מאחר שיעקב היה "מרכבה" לרצון העליון - ברור שבקשתו לא היתה מנוגדת לרצונו של הקב"ה, ויתרה מזו - במובן מסויים היא התקיימה בפועל (שהרי בקשת צדיק אינה חוזרת ריקם): בקשתו של יעקב העניקה לכל יהודי את הכוח להגיע לגילוי הקץ בדרך מקיף וכללי - עבודת ה' באופן של חירות מאומות העולם ומהיצר הרע¹⁴, (ואצל יחידי סגולה, זכו עי"ז גם לגילוי הקץ בפנימיות ובפרטות - וזהו תוכן ענין חישוב הקצין שנעשה ע"י כמה מגדולי ישראל¹⁵).

מקור 9: ההוראה מעניין זה עבור כל הדורות: מן ההכרח לרצות ולבקש את גילוי הקץ, ועצם הבקשה כבר מביאה תועלת בעבודת ה'. וכנראה במוחש, שע"י ההודעה ליהודי אשר "הנה זה משיח בא" ו"אנו רוצים משיח עכשיו" - פועל הדבר זירוז והוספה בעבודת ה' שלו, ועי"ז נזהר יותר שלא לחטוא כדי לא לעכב ח"ו את ביאת המשיח. ובימינו אלה נוסף עוד ענין בזה: תורת אמת מודיעה ש"כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה", היינו שהגמרא נקטה בפשיטות אשר הקץ כבר הגיע מזה זמן רב; וכל מה שנותר לנו הוא רק רגע א' של תשובה, ועי"ז, "מיד הן נגאלין", "נאו!"

הקשר לקטע הקהל: קשור להוראת השיחה שיש לקנות לגאולה, ולעשרה בטבת החל סביב פרשת ויחי: הנה, ענינו של יום התענית (אינו רק להאנח על המצב...) אלא - כדברי הרמב"ם "לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה", עי"ז ש"כל העם מתקבצים" ו"זוזקין בתפלות". היינו שעצם זה שאנשים מתקבלים בכוונה להשתנות, דווקא עי"ז נעשית ההצלה ועד לביטול הצומות והפיכתם לימים טובים. אפשר לקשר ג"כ לשיחה דידן דעשרה בטבת תשמ"א, בה מוסבר שגם אם אכן משך הצום יש להתבונן על הסיבות שגרמו לחורבן בית המקדש, אמנם, תכלית התבוננות זו אינו ליפול מזה ליאוש ועצבות ח"ו, אלא אדרבה, להוסיף בתקוות הגאולה (מהחטא והיצר, וממילא מהגלות). כמו כן, בעשרה בטבת, נזכרים ועושים תשובה על כך ש"סמך מלך בבל על ירושלים", המקום בו ה' ה"הקהל" המרכזי...

⁷ בהערה 17 בשיחה מציין לגמרא עירובין נד, א: "כל מקום שנאמר נצח, סלה, וְעַד - אין לו הפסק עולמית... וְעַד - דכתיב ה' ימלך לעלם ועד".

⁸ בראשית ו, ג: וַיֹּאמֶר ה', לֹא-יָדוּן רֹחִי בְּאֲדָם לְעֵלָם... וְהָיוּ יָמָיו, מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה.

⁹ וכפי שאכן רואים, שהקב"ה קיצר גלות מצרים מ-400 שנה ל-210 שנה בגלל קושי השעבוד. ק"ו, בצד החיובי, שהוספת זכויות תעזור לקצר הגלות.

¹⁰ ברור שצריכים סייעתא דשמיא בכל אופן, אלא שיש בה שני אופנים: (א) הסיוע והעזר מלמעלה מורגש בזמן העבודה עצמה. (ב) בעת העבודה גופא הסיוע הוא בהעלם, ורק לאחר העבודה מבינים ומרגישים שהיתה כאן עזרה מיוחדת. הקב"ה רצה שנתנהג באופן השני...

¹¹ בשיחה מדגיש "מלאכתך אשר תעשה", לכאורה הכוונה לפסוק בעשרת הדברות "שִׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעֵשֶׂת יָמִים תִּפְּקֹד וְעֵשֶׂת יָמִים תִּפְּקֹד וְעֵשֶׂת יָמִים תִּפְּקֹד", ויש לעיין בשינוי הלשון.

¹² בבא מציעא לח, א: "המפקיד פירות אצל חברו, אפילו הן אבודין - לא יגע בהן... מאי טעמא? אדם רוצה בקב שלו מתשעה קבים של חברו".

¹³ יתרה מזו: כדי שהגאולה תהיה נצחית, ללא חשש לגלות נוספת - מן ההכרח שהיא תבוא בכוחותיהם של בני-ישראל עצמם, ללא התערבות מלמעלה; שכן אם הבאת הגאולה תלויה בנסיבות חיצוניות - גם הגאולה עצמה תהיה תלויה-נסיבות ולא נצחית ובלתי-תלויה.

¹⁴ שיחת ויחי תשמ"א אות ז': על כל אחד להוסיף בתקוות הגאולה, דבר ראשון חירות מהיצר הרע שלו וזה יביא לגאולה הכללית - אראנו נפלאות.

¹⁵ ועיין בשיחת חכ"ט דברים-חזון, בהסברת העניין למה גדולי ישראל חישובו קיצים, מהי התועלת שבה, ובפרט כשרואים שלא הגיעה הגאולה בקץ המיוחל. ה' ע"ז שיחה בעיון בשנת תשע"ה עם סיכום מפורט. עיין כאן: <https://app.box.com/s/3135pr1i36728feakd57u94tj4uexyen>